

– מותר. אבל בפגימה בעלמא אסור'. וכיו"ב כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ג לג,ה) לענין עצמות יבשים שטוחנן ופוסלן מאכילה, שמוותר אף לכתחילה.

נראה שאפילו לשיטת הראב"ד שאסור לבטל איסורין לכתחילה מן התורה, פגימת איסור ע"מ לאכול לכו"ע אינה אסורה מדאורייתא, שאין ללמוד זה מעירוב בהתר, כי כאן נהפך להתר [ואפילו בתערובת לח בלח שגם בה י"ל שהאיסור נהפך להיות התר, מ"מ אינו מחמת שינוי בעצמותו כבנפגם, אלא מחמת התערבות בהתר מרובה]. אך זה דוקא בפוגם בענין שאינו ראוי לאכילה, לא בפגימה מועטת, שהרי לא גרע זה ממערב ביותר מששים שאין כלל טעם לאיסור ואפ"ה אסור מדאורייתא להראב"ד, כדיליף מזרוע בשלה. הגם שיש מקום לחלק כמוש"כ הראשונים שאפילו באיסורים שאוסרים במשהו, נוטל"פ מותר. וצ"ע.

דף סח

'איבעיא להו... תיקו... שמע מינה בפגם מעיקרא מחלוקת שמע מינה' – מצינו כעין זה, שבתחילה אמרו 'תיקו' ואחר כך פשטו הספק, שבתחילה עמד להם הספק בבית המדרש ללא הכרעה ושוב פשטוהו (תוס' כאן ולעיל נג סע"א. וע' מלחמות ה' ברכות פ"ג; ריטב"א עירובין צ. יד מלאכי תרלח).

'אמר ר' זירא: שאני עיסה הואיל וראויה לחמע בה כמה עיסות אחרות' – הרמב"ם פסק (מאכלות אסורות טז, טז) כתנא קמא שאסור, אע"פ שלהלכה נותן טעם לפגם מותר בפוגם מעיקרא – מוכרח מזה שחילוקן של ר' זירא נכון להלכה. ולפי זה יוצא שכל תערובת איסור בדבר שראוי לחמע בו – אסור, כשאר.

וכן לענין דין 'אינה ראויה לגר'; כל שעומד הדבר לתקן בו אוכלים אחרים – נשאר אסור מן התורה, כפי שבאר הר"ן (בפסחים מה:): שלכך הפת שעטיפשה אסורה אע"פ שנפסלה מאכילת אדם.

ולפי זה כתב בספר חוות דעת (קג) ששמרי איסור שחימצו עיסה – אסורה, הגם שהשמרים אינם ראויים לאכילה. והטעם הוא לפי שעומדים לכך. [ובשו"ת אחיעזר (יו"ד יא) פשוט לו שהשמרים אינם ראויים לאכילת כלב ואעפ"כ אסורים. וצ"ל לדבריו שזה שהפת שעטיפשה מאכילת כלב, אין צריך לבערה בפסח (כדמשמע ברמב"ם הל' חמץ ומצה ד, יא) מפני שיש לחלק בין עיפוש לחימוץ. או שכיון שנתעפשה מאכילת כלב, שוב אינה ראויה לחמע בה. ועכ"פ אינה מיועדת לכך] [עפ"י אור לציון יו"ד לד. לאור הדברים הנ"ל ועוד כמה הנחות נוספות, יצא שם לאסור את השימוש בחומצת לימון בפסח].

א. שיטת הנודע-ביהודה (קמא, יו"ד כו) שהרמב"ם פסק כר' מאיר שנותן טעם לפגם אסור. ואולם כמה אחרונים הרבו להקשות על כך. וע"ע בענין זה ובבאר שיטת הר"ן בפת שעטיפשה, ובחילוק שבין איסור אכילה ודין טומאה, במאכל שנפסל מאכילת אדם – בחדושי הגר"ח; חזון איש או"ח קטז, ב; מנחת ברוך או"ח לח ואילך; אבי עזרי ריש הל' חמץ ומצה; שו"ת שבט הלוי ח"א קנב; בית ישי כג; כו.

ב. איסור שנפגם ונפסל מאכילת אדם – כתב בחוות דעת (שם) שאפילו חזר ונתקן – מותר, שכבר פקע איסורו (וע' במובא להלן עג), והקשה על כך מסוגיתנו, שהשוו נותן טעם לפגם לנבילה שאינה ראויה לגר, והלא הדין בפגם ולבסוף השביח שאסור, ואם כן צריך להיות כמו כן במאכל שנפסל מאכילת אדם וחזר ונהיה ראוי.

וצריך לחלק בין פגם גמור שנפסל מאכילה לגמרי, ובין פגם מועט – ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ב לח. וע"ע במובא ביוסף דעת פסחים מה:

(ע"ב) 'הני תלתא בבי דקתני למה לי' – ערש"י ותוס'. והרי"ד (תליתאה) פרש שהכוונה לשלש הבבות העוסקות בשאור; הרישא – כשנפלו שתייהן בב"א. מציעתא – נפל של תרומה תחילה. סיפא – נפל של חולין תחילה. ואולם דין יין שנפל לתוך עדשים בא לגלות ולפרש את דין השאור, שמחלוקתם בדין 'נותן טעם לפגם' ולא משום שראויה לחמע בה עיסות אחרות, כדברי ר' זירא.

'מי גרם לה שתחמיץ בשעה אחת – איסור...' – כלומר, ריבוי השאור של איסור, הוא שגרם לה השבחה הזו שנתחמצה בשעה אחת, אלא שאח"כ חזר ופגם, ומכל מקום הרי זה 'השביח ולבסוף פגם' שאתה מודה בו לאסור (ריטב"א).

'הוא עכברא דנפל לחביתא דשכרא, אסריה רב לה הוא שכרא... נימא קסבר רב נותן טעם לפגם אסור. אמר להו רב ששת: בעלמא קסבר רב נטל"פ מותר, והכא חידוש הוא דהא מימאס ובדילי אינשי מיניה' ומן הדין היה לנו להתירו משום דהוי לפגם ונותן טעם לפגם מותר, ואפילו הכי אסריה רחמנא, אם כן כל נותן טעם לפגם דשרצים אסור, כיון שכך איסור דשרצים (תוס').

'אמר רבא: הלכתא נותן טעם לפגם מותר' – פירוש, אף דשרצים (תוס'). ויש לעיין בטעם הדבר שבשרצים מותר טעם לפגם, והרי גוף השרץ פגום ואעפ"כ אסור.

ונראה שלסברת הרשב"א שהביאו הר"ן (מובא לעיל), וזו לשונו: 'אבל הרשב"א התיר כל שההיתר מרובה מן האיסור וקא יהיב טעמא לפגם, דאי משום ממשו – דאורייתא ברובא בטיל, ואי משום טעמו – אין כאן נותן טעם כיון שהוא פוגם' ע"כ. והיינו, שלא נתחדש דין טעם כעיקר שנלמד ממשרת ענבים אלא טעם משובח, כטעם ענבים, ולא טעם פגום. ולפי סברה זו מובן שטעם שרצים אינו אסור, כי אף שהשרץ עצמו אסור מ"מ טעמו אינו אסור, שאינו כטעם משרת ענבים שהוא טעם משובח.

אכן לסברת הר"ן החולק שם על הרשב"א וסובר שלכך נותן טעם לפגם מותר, משום שזה כנבלה שאינה ראויה לגר – קשה, למה אין טעם שרץ אסור, הלא בשרצים חייבה תורה הגם שהוא פגום.

ונראה לתרץ; הנה קשה על סברת הרשב"א הרי בגמרא אמרו שהיתר 'נותן טעם לפגם' משום נבלה שאינה ראויה לגר ולא משום שאינו דומה ל'משרת'. ויש לתרץ שולוא שגילתה תורה שנבלה שאינה ראויה לגר מותרת, לא היינו למדים מ'משרת' לטעם פגום, כיון שלא מצינו בתורה שיש חילוק בין משובח לפגום הלכך אין לדחות לימוד 'מה מצינו' ולחלק בין פגום משובח שלא ללמוד זה מזה. אבל אחר שגילתה תורה שנבלה פגומה מותרת, חזינן שפגם הוא סברה להיתר, ממילא שוב אין ללמוד טעם פגום קצת משובח. ואף על פי שבפגום קצת אין הנבלה מותרת שהרי ראויה לגר, אך מ"מ כבר יש פירכה שלא ללמוד פגום קצת משובח, כמשרת ענבים. ומיושבת דעת הרשב"א.

ואילו הר"ן סובר שפגום קצת אינה פירכה כלל, שלא מצאנו שיש היתר לפגום קצת, ולכן פירש שקדירה שאינה בת יומא נחשב כפגום לגמרי, שאף שאוכלים מה שנתבשל בקדירה שאינה בת יומא, מ"מ אילו היה אפשר להוציא טעם האיסור הפגום קצת ולזרקו היה הגר שמח בכך, נמצא שהאיסור טעמו פגום לגמרי, ובפגום לגמרי ודאי פירכה שלא ללמוד מ'משרת'.

ומובן לפי זה שגם טעם פגום של שרץ מותר, משום שאין ללמוד מ'משרת' לאסור כיון ששרץ פגום לגמרי, וכל שפגום לגמרי שוב אין ללמוד מ'משרת', שיש פירכה, ולכן מותר טעם פגום של שרץ (מהגרז"נ גולדברג שליט"א).

לפי סברא זו שאין ללמוד מ'משרת' כל שנותן טעם לפגם, נראה לכאורה שטעם של שרצים אינו אסור אפילו כשנתערב בדבר שטעמו גרוע, כגון שרץ מסיים שנתן טעם בתבשיל של שרצים אחרים – שאע"פ שאינו פוגם את התבשיל יותר ממה שהיה, אעפ"כ אין לנו מקור שאומרים 'טעם כעיקר' בדבר שטעמו פגום.

אך נראה שאין זה מוכרח, שיש לומר שלעולם 'שבח' ו'פגם' נידונים באופן יחסי, ומ'משרת' ילפינן שרק כשהטעם משביח יותר ממה שהיה קודם, נאסר, ולא כשהוא פוגם ממה שהיה. ולפי זה יש מקום לבאר באופן אחר; אע"פ שאסרה תורה שרצים הגם שהם מאוסים, אין ראייה לאסור נתינת טעם שלהם כשפוגמים דבר אחר, שאפשר שלא נאסר אלא כשאוכלם ממש, שהרי לא פגמו וקלקלו דבר אחר, וכשאוכל ממשותם לא גרע מאילו נתערבו בדבר שאינו מושבח מהם, שאסור. אבל כשנתערבו וקלקלו דבר אחר – גרע טפי, ולא שמענו לאסור.

– מסקנת ההלכה כרבה, שאין חילוק בדין 'נותן טעם לפגם' בין שרצים לשאר איסורים, לעולם מותר. ואולם כל זה אמור רק ביחס לטעם, אבל השרצים עצמם, אפילו הם מהסוג המאוס שאנשים רגילים להבדל מהם, כגון עכברא דביתא – האוכלם חייב, כי אזהרת התורה קיימת על כולם, גם אותם שאינם ראויים לאכילה (ריטב"א). ויש מי שסובר שהשרצים הפגומים, אין בהם איסור שרצים של תורה (הרא"ה ב'בדק הבית' ד, א).

'אלא מעתה ליטמא לח ויבש' – פירוש, בשלמא אם אתה אומר ששרץ ראוי לאכילה, מובן החילוק בין לח ליבש, שהיבש היות ואינו ראוי למאכל – אינו נקרא 'שרץ' הן לענין איסור אכילה הן לענין טומאה. אבל אם אמרת שגם כשהוא לח אינו ראוי לאכילה, יטמא הלח והיבש כדם הנדה ובשר המת (תורי"ד מהדורא תנינא. וכיו"ב פרשו בתוס').

דף ט

'סבר לשעורי במאה וחד, אמר: לא גרע מתרומה...' – מכאן סעד גדול למבואר מדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות טו, כב ל ובפירוש המשנה בפרקנו) שתערובת תרומה משתערת במאה ואחד גם בתערובת מין בשאינו מינו כאשר אי אפשר לעמוד על הטעם, כגון שאין שם מי שיטעם או מסיבה אחרת. אבל לדעת התוס' (בחולין צט ועוד) שרק בתערובת מין במינו משערים במאה ואחד, אין מובנת ההשוואה לתרומה, והלא בתערובת מין בשאינו מינו עסקינן. והתוס' נדחקו לפרש כיון שטעמו חזק בשכר, יש לדמותו לתרומה בתערובת יבש שאין בה נתינת טעם (עפ"י אור שמח מאכלות אסורות ל, טו). יש מפרשים בטעם הדבר, שלדעת הרמב"ם שיעור ששים אינו משום שבכמות זו אנו ודאים שאין טעם איסור, אלא היות וטעם כעיקר מדרבנן [כן נקט הרמב"ם], הרי כשאי אפשר לעמוד על הטעם אמרו חכמים שבטל בעוצם מיעוטו, וקבעוהו בששים. ואם כן י"ל שבתרומה החמורה קבעו לשערה במאה. וכן בערלה וכלאי הכרם – במאתים. [עוד בגדרי דין ביטול ששים – ע' בשו"ת הרמב"ם קמג; רש"י חולין צו: בעה"מ פ"ג דפסחים; חזו"א יו"ד כו, ב; משיב דבר ח"ה כז; אבני נזר יו"ד פד; אגרות משה יו"ד ח"א מא; בית ישי קלג. ע"ע במובא ביוסף דעת חולין צח].

ואולם בחזון איש (יו"ד כז, י) נקט שבתערובת שלא במינה, בטלה התרומה בששים בכל אופן, וטעות סופר יש בדברי הרמב"ם.

'דלמא כתבלין של תרומה בקדירה דמי, דלא בטיל טעמייהו' – מבואר מדברי הראשונים שאין חילוק ביסוד הדין בין תבלין לשאר אכלים, בכלום דין ביטול תלוי בכך שלא יתן טעם, אלא שבסתם מאכלים מן הסתם אנו תולים שאין מורגש טעמם כשיש ששים כנגדם [ואמנם אילו ידענו שהטעם מורגש ביותר

ויש סוברים שטעם כעיקר איסור עשה הוא ואין לוקים עליו (ר"י מאורליניש). וי"א שאין לוקים על טעם כעיקר אלא בנוזר בלבד שהוא מקור הדין, ולא בשאר איסורים, שאין עונשין מן הדין (רו"ה).

[לדעת האומרים טעם כעיקר דרבנן, מה שהצריכה תורה הגעלה בכלי הגויים – חידוש הוא ואין למדים ממנו (ע' פסחים מה. וחולין צה:). ואין הבדל בין כלי גויים לכלי ישראל שבלעו איסור (עפ"י מאירי פסחים שם; נוב"ת נא). וי"א בדעת כמה מהראשונים שבכלי ישראל אין גיעוליהם מדין תורה, למאן דאמר טעם כעיקר דרבנן (ע' כרתי ופלתי סח סק"ב; פמ"ג צג בשפ"ד)].

ב. יש סוברים שאפילו כשנתערב כזית בכדי אכילת פרס, באופן שנימוח ואין ממשות האיסור קיימת אלא טעמו בלבד – אין לוקין עליו הגם שאסור מדאוריתא.

ג. יש באיסור כזית בכדי אכילת פרס אבל טעמו אינו מורגש – יש מי שאומר שדינו כתרבות 'מין במינו' שנוקטים להלכה שבטל ברוב מן התורה. 'הסברא נותנת כן, וצריך עיון לדינא (ערוך השלחן יו"ד צה, טז).

דף טח

ק"ז. שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה, ובכל אחד מהם יש בו כדי להחמיצה, מה הדין באופנים הבאים?

א. נפלו שניהם כאחד.

ב. נפל של תרומה תחילה ואח"כ של חולין.

ג. נפל של חולין תחילה ואח"כ של תרומה.

א. שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה יחדיו, ויש בכל אחד כדי להחמיצה – העיסה נאסרה (כדברי רבי מאיר האוסר נותן טעם לפגם). ורבי שמעון מתיר (כיון שבתחילה שניהם השביחו ולא האיסור לבדו [ולשיטתו אפילו שני איסורים שונים אינם מצטרפים לאסור, כל שכן איסור והתר]. ושוב שניהם פגמו). תנא קמא שאוסר, אפילו למ"ד 'זה וזה גורם מותר', כאן כיון שיש בכל אחד לבדו כדי להחמיץ – אסור (תוס' כאן. ואולם בפסחים כז. ד"ה עד. וע"ש בתוס' רשב"א ובמאירי כאן) משמע מדבריהם שהנידון שייך לשאלת 'זו"ג'. אך י"ל שזה רק לר"ש המתיר, אבל חכמים סוברים לאסור הגם שזו"ג מותר, שסוף סוף התרומה חמיצה לבדה את כל העיסה, ואמנם גם החולין חמיץ, אך הלא אין החימוץ נעצר אלא כל אחד עושה חימוץ נוסף. ע' חזו"א יו"ד כט, ב-ג).

ב. נפל שאור של תרומה תחילה ואחר כך שאור של חולין – אסור לדברי הכל, שאע"פ שלבסוף נפגמה העיסה מרוב חימוץ, אך כיון שבתחילה השאור של תרומה השביח – נאסרה לעולם. כן מסקנת הסוגיא.

ג. נפל לעיסה שאור של חולין והחמיצה, ואח"כ נפל שאור של תרומה [או של כלאי הכרם]; תנא קמא אסר ור' שמעון מתיר, שהרי התרומה פוגמת.

מבואר במהלך הסוגיא שיתכן וגם לת"ק נותן טעם לפגם בעלמא מותר, ורק כאן נידון כטעם לשבח היות וניתן בעיסה זו לחמיץ עיסות אחרות, ולענין זה התרומה תיקנה ולא קלקלה (רבי זירא. וכן פסק הרמב"ם).

דפים סח – טט

ק"ח. א. האם דין 'נותן טעם לפגם' קיים באיסור שרצים?

ב. עכבר שנפל לשכר או לחומץ, האם אסור?

ג. שרץ ושכבת זרע יבשים, האם הם מטמאים?

א. רב ששת אמר לבאר דעת רב שאע"פ שבכל התורה נוטל"פ מותר – בשרצים אסור, היות ומאוסים הם מעיקרם ואנשים בדלים מהם [וכגון עכבר של ישוב. אבל עכבר שדה עולה על שלחן מלכים], ואעפ"כ אסרתם תורה, אם כן הוא הדין כשפוגמים המאכל. ואולם הסיק רבא להלכה שגם בשרצים נוטל"פ מותר. (וכן הלכה. תוס').

השרצים עצמם, גם אותם הפגומים שאנשים בדלים מהם – האוכלם חייב, שכן אמרה תורה ולא חילקה בין עכבר הבית לעכבר השדה (ריטב"א). וי"א שהשרצים הפגומים אין בהם איסור שרצים של תורה (עפ"י בדק הבית לרא"ה ד, א).

ב. עכבר שנפל לשכר – רב אסר (כששהה בתוכו יום או יומים, ומשום 'כבוש כמבושל'. ראשונים) באופן שטעמו מורגש. ורבא נסתפק בדבר, שמא טעמו פוגם בשכר ואינו אסור כלל.

נפל לתוך חומץ – רבינא סובר לשעררו במאה, שאם כמות החומץ מרובה מהעכבר פי מאה – מותר. רב אחאי שיער בחמשים.

והסיקו הלכה בין בחומץ בין בשכר – בששים.

א. בירושלמי אמרו ששרץ אינו בטל כי אם באלף. ותלמודנו עיקר, שבטל בששים כשאר איסורים (תוס'. וי"מ דברי הירושלמי בפנים אחרות).

ב. ביין ובמשקים אחרים, כתבו הראשונים שהעכבר פוגם ומותר (ערמב"ן ריטב"א והגהות אשרי. וע' שו"ת הרשב"א שצד).

ג. נחתך העכבר לחתיכות דקות, שא"א להוציאם – הכל נאסר, שמא יבלע מהחתיכות.

ג. שרץ ושכבת זרע אינם מטמאים אלא לחים (במתם – כעין מותם; שכבת זרע – בראויה להזריע).

נראה לכאורה שאף שכבת זרע שאינה ראויה להוליד מטמאה כל שראויה להזריע, וכגון קטן מבן תשע שמזריע ואינו מוליד (ע' סנהדרין סח-ט), וכן עקר שמזריע אבל אין זרעו בר הולדה. וצ"ע בשכבת זרע דסריס שאינו מתקשה, שנראה לכאורה שממועט מ'שכבת זרע' (ע' סוטה כו:). א"כ אפשר שאינה מטמאת. ואולם לדברי הרופאים בזמננו שאפשר להתעבר בתשמיש באבר מת, נראה לכאורה שבכגון זה מטמאת.

דף טט

ק"ט. מהו שיעור ביטול לתרומה שנתערבה בחולין?

תנן (תרומות ד, ז), תרומה עולה באחד ומאה [לדברי רבי אליעזר צריך מאה חולין, ואין התרומה מכלל המאה. רבי יהושע אומר בטלה בתשעים ותשע חולין ועוד משהו. רבי יוסי בן משולם אומר: 'ועוד' זה הוא קב למאה סאה. הלכה כרבי אליעזר. עפ"י רמב"ם מאכ"א טו, יג תרומות יג, א]. והסמיכו דין זה על הכתוב (ירושלמי תרומות ד, ז; ספרי).